

Pekka Louhiala

Mitä filosofia voi antaa lääketieteelle?

Kiinnostuin filosofiasta jo ennen lääketieteen opintoja ja menin silkasta uteli-
kaisuudesta filosofian johdantokurssille, jota piti professori Raili Kauppi Tampereen yliopistossa. Jäin saman tien koukkuun filosofiaan, ja vuosia myöhemmin lukemani Kaupin luonnehdinta filosofiasta kuvaa hyvin sitä tietä, jolle lähdin: "... filosofian harjoittaminen kuuluu ihmiselämään. Siinä ei primaarisesti ole kysymys teeseistä ja opeista, ei argumentoinnista ja vasta-argumentoinnista, ei taitavuudesta ja oikeassa olemisesta, vaan kysymisestä, etsimisestä, oivaltamisesta ja oman näkemyksen vähittäisestä muovautumisesta." (1)

Päästyäni lääketieteelliseen tiedekuntaan jatkoin filosofian opintoja harrastuksena, mutta kesti vuosia ennen kuin oivalsin, että lääketiede on täynnä kysymyksiä, jotka ovat perimmäiseltä luonteeltaan filosofisia eivätkä ratkea lääketieteen sisällä. Esittelen tässä kirjoituksessa ensin näkemyksiä filosofian luonteesta. Sitten kuvaan lyhyesti esimerkkejä lääketieteen filosofisista kysymyksistä ja valotan lopuksi filosofian merkitystä itselleni sekä lääketieteen tutkimuksen ja käytännön kannalta.

Filosofiasta on tunnetusti erilaisia määritelmiä, ja lyhyimmän mukaan filosofia on "ajat-
telun ajattelua". Lääketieteeseen sovellettuna tämä tarkoittaa esimerkiksi kysymyksiä, mitä on terveys, mitä tarkoitamme näytöllä ja milloin ihminen on kuollut.

Filosofiaa arvostellaan usein sillä perusteella, että siitä ei ole hyötyä. Tämä lienee totta, jos hyöty tarkoittaa elämää välittömästi helpottavia teknisiä keksintöjä. Samalla tavalla voidaan toki kritisoida kaikkea perustutkimusta, koska hyöty ilmenee vasta jälkikäteen – jos ollenkaan.

Filosofian
harjoittaminen kuuluu
ihmiselämään

Jos aikaperspektiivi on vuosisatoja, filosofia asettuu toisenlaiseen valoon. Filosofian ja tieteen erottaminen tapahtui vasta pikkuhiljaa uudella ajalla, ja esimerkiksi tietokoneiden kehittämisen taustalla on Gottlob Fregen 1800-luvulla muotoilema formaalinen logiikka. Filosofi Panu Raatikaisen sanoin, "filosofia on antanut meille yliopistot, tieteen ja vielä tietokoneet" (2). Keksintöjen rajaaminen teknisiin innovaatioihin on myös kapea näkökulma, koska yhtä hyvin voidaan

todeta, että "demokratia, ihmisoikeudet ja oikeusvaltioperiaate ovat ihmiskunnan suuria keksintöjä" (3). Nykylääketieteessä niin keskeinen itsemääräämisoikeuden periaatekin on keksitty saksalaisessa ja brittiläisessä filosofiassa 1700- ja 1800-luvuilla.

Seuraavat esimerkit lääketieteen filosofisista kysymyksistä koskevat lääketieteen luonnetta, arvojen ja tosiseikkojen suhdetta sekä mielen ja aivojen suhdetta.

Lääketiede mielletään usein soveltavaksi luonnontieteeksi, jossa arvokysymyksillä on erityinen rooli. Suomen kielen termi lääketiede on sikäli ongelmallinen, että se kattaa sekä lääkärityön käytännön että tätä tukevan tieteellisen tutkimuksen. Muilla kielialueilla käydään toki ihan samanlaista keskustelua medisiinän tiedeluonteesta. Valtavirrasta poikkeavan mutta oikeastaan itsestään selvän näkemyksen on esittänyt amerikkalainen filosofi Daniel Callahan, jonka mukaan "lääketiede on humanistinen oppiala, joka käyttää (luonnon)tiedettä hyväkseen saavuttaakseen päämääränsä". Hän haluaa hylätä "tavanomaisen näkemyksen, jonka mukaan lääketiede on (luonnon)tieteellinen oppiala, jolla on sekundaarisia humanistisia arvoja ja päämääriä" (4).

Arvot ja tosiseikat sekoitetaan usein keskenään sekä mediassa että arkiarjattelussa, ikään kuin olisi olemassa ”puhtaita faktoja”, joihin sitten sovellettaisiin omia arvoja. Lääketieteessä unohdetaan monesti, että ihan kaikki hoitopäätökset – esimerkkinä välikorvatulehdus (5) – sisältävät arvovalintoja. Päätöksissä heijastuvat niin yhteiskunnan, tiedeyhteisön, lääkärin kuin potilaan arvot. Tämä ei tarkoita sitä, että niihin aina sisältyisi ongelmia, koska lääkärin ja potilaan arvomaailmat ovat useimmiten riittävän yhtenevät. Olennaista on, että lääkäri tunnistaa tilanteet, joissa potilaan arvot eroavat lääkärin arvoista hoidon kannalta merkittävällä tavalla.

Mielen ja aivojen (sielun ja ruumiin) suhde on askarruttanut ihmismieltä vuosituhansia, eikä moderni aivotutkimus ole tuonut ”lopullista ratkaisua” kysymykseen tämän suhteen luonteesta. Voi olla, että kysymys on väärin asetettu: ehkä mikään määrä empiiristä biolääketieteellistä tutkimusta ei koskaan riitä, koska mieli ja aivot ovat eri tasojen kategorioita. Historioitsija Rob Boddice on huomauttanut, että ”vaikka kuinka etsittäisiin mielen biologisia juuria, ihmislihan kappaleista ei löydy merkityksiä tai merkityksenantoa. Merkitys täytyy aina luoda, ja se luodaan aina kontekstissa, kulttuurissa ja yhteiskunnassa.” (6)

Lääketiede – sekä tutkimuksena että käytäntönä – on siis pääsemättömissä filosofiasta. Jos filosofisia näkökulmia ja valintoja ei tuoda nä-

kyviin, ne ovat siellä joka tapauksessa (7). Itselteni filosofiaan tutustuminen avasi polun, joka tuli vaikuttamaan ratkaisevasti paitsi ajatteluuni myös koko uraani lääkärinä, tutkijana ja opettajana. Mukanani eräänlaisena huoneentauluna on kulkenut Bertrand Russellin luonnehdinta filosofian merkityksestä: ”Kenties tärkeintä, mitä filosofia, meidän aikamme vielä voi tehdä niille, jotka sitä opiskelevat, on siinä, että se opettaa, miten on elettävä ilman varmuutta mutta silti antautumatta epäroinnin lamaamaksi” (8). ■

PEKKA LOUHIALA, dosentti, lastentautien erikoislääkäri, vieraileva tutkija
Tampereen yliopisto,
yhteiskuntatieteellinen tiedekunta,
terveystiede ja Helsingin yliopisto,
lääketieteellinen tiedekunta, Clinicum,
kansanterveystiede

SIDONNAISUUDET

Pekka Louhiala: Luentopalkkio (Roche)

KIRJALLISUUTTA

1. Kauppi R. *Philosophia perennis* ja sen merkitys ihmiselle. Filosofian laitos, julkaisu 9. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto 1978.
2. Raatikainen P. Hyödytön, hyödyllinen teoreettinen filosofia. *Alustalehti* 27.4.2023. www.tuni.fi/alustalehti/2023/04/27/hyodyton-hyodyllinen-teoreettinen-filosofia/.
3. Hallamaa J. Ihmistieteellinen tutkimus teknistyneessä yhteiskunnassa. Kirjassa: Heikkilä T, Niiniluoto I, toim. Aika haastaa humanismit. Helsinki: Gaudeamus 2023, s. 60–77.
4. Berg Friis JK, Rossel P, Slot Norup M, toim. *Philosophy of medicine: 5 questions*. Milton Keynes (UK): Automatic Press 2011.
5. Louhiala P. Välikorvatulehduksen filosofiaa. *Suom Lääkäril* 2024;79:e41223.
6. Boddice R. *Tunteiden historia*. Tampere: Vastapaino 2022.
7. Dennett D. *Intuition pumps and other tools for thinking*. Lontoo: Allen Lane 2013.
8. Russell B. *Länsimaisen filosofian historia*, osa 1. Porvoo: WSOY 1948.